

Türkiye'de Çocuk Olmak

Editör: Şirin DİLLİ

3. Baskı

Editör: Prof. Dr. Şirin DİLLİ

TÜRKİYE'DE ÇOCUK OLMAK

ISBN 978-625-7880-37-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Haziran 2020, Ankara

3. Baskı: Ekim 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türlüdür

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Bu kitap çalışmasına dahil olan, heyecanla çalışmaya sarılan
güzel kalpli, insanlığı bambaşka dostumuza,
Dr. Öğr. Üyesi şirin BOZKURT
hocamıza ithafen...*

Seni çok zleyeceęiz...

ÖN SÖZ

Günümüzde toplumların hızla değişip dönüşmesinden en çok çocuklar etkilenmektedir. Başta çocukluğun tanımı olmak üzere, çocukluğa dair kavramlar veya çocukların nesne/özne olarak toplumsal hayattaki yerleri, hakları ve benzeri konular, toplumsal dinamiklere bağlı olarak dönüşüme uğramaktadır. Dünyada tüm çocuklar benzer etkilere maruz kalmakla birlikte, bu etki G-20 dışındaki ülkelerde daha da ayırt edicidir.

Türkiye’de çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, çocuk göçü gibi yürek burkucu gündemler, çocukları merkezine alan toplumsal ve akademik çalışmalara olan ilgiyi artırmaktadır. Son yıllarda çok tartışılan ve gündeme gelen meselelerin başında ise engelli çocukların eğitimi, sığınmacı çocuklar, suça sürüklenen çocuklar, çocuk militanlar gibi konular gelmektedir. Ülkemizde çocukların gündeme geldiği bu toplumsal meseleler doğrultusunda çocukluğa, çocuk olmaya dair bakış açısına yönelik bilimsel yaklaşımlar ve politikalar da değişmektedir: Çocuk dostu bir dünya mümkün müdür? Türkiye’de sadece çocuklardan sorumlu bir bakanlık olmalı mıdır? Hangi sosyal politikalara ağırlık verilerek çocukların ülkemizdeki konumu güçlendirilmelidir? Çocuklarla ütopya kurmak ve toplumsal sorumluluğu küçüklükten vermek bir ülkeye ne katmaktadır? Çocuklara armağan edilmiş ulusal bir bayramın varlığı, çocuklarla ilgili toplumsal farkındalığın gelişmesinde istenilen sonucu verebilmiş midir?..

Çocuklara yönelik yöneltilen tüm bu sorular Giresun Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Merkezi, Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sağlık Fakültesi; Ankara Sosyal Bilimler Hukuk Fakültesi ve Bayburt Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyeleri veya bu kurumlardan yetişmiş bilim uzmanları olarak uzun zamandır bizlerin de dikkatini çekmektedir. Mevcut bilgi ve tecrübelerimizden hareketle, kitapta Türkiye’de çocuk olmak bağlamında tarihsel, kültürel, sosyolojik, politik ve psikolojik durumlara ağırlık verilmiştir. Çalışmanın devamı, bireysel ve ortak düzeyde Giresun Üniversitesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi ve Bayburt Üniversitesinde çalışan ve kitaba katkı sunan öğretim üyelerinden mutlaka gelecektir.

Elinizdeki kitapta "Türkiye’de Çocuk Olmak" konusu hukuki, tarihsel-kültürel, sosyo-politik ve psikolojik boyutlarıyla düşünülmüş ve geliştirilmiştir. Konunun hukuki boyutunda Dünya’da ve Türkiye’de çocuk hakları ile ilgili gündeme genel bir bakış sunulduktan sonra, Türk hukukunda çocukların korunması konusu ele alınmıştır. Konunun tarihsel-kültürel boyutunda ise çocuk, çocukluk kavramları ve çocukluğun tarihsel gelişimi işlendikten sonra, Türk toplumunda çocukların kültür ve sanat eserlerinde temsili, Osmanlı toplumunun çocukluğa

bakışı ve Osmanlı’da engelli çocuklar üzerine yapılmış çalışmalar paylaşılmıştır. Türkiye’nin sıcak gündeminde olan ve konunun daha güncel ve sosyo-politik yönünü oluşturan çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, suça sürüklenen çocuklar, çocuk militanlar, sığınmacı ve engelli çocuklar gibi meseleler de unutulmamıştır. Son olarak çocuk istismarına ve ihmaline karşı yaklaşımlar, çocuklarda bağlanma ve bağlılık ile çocukları tanımada çocuk resimlerinin yerine değinilerek, konunun psikolojik boyutu ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de çocuk olmaya dair yürütülen tartışmalara hukuki, tarihsel-kültürel, sosyo-politik ve psikolojik boyutlarıyla katkı sunmaktır. Gündemdeki tartışmalarda çocukların toplumsal hayatta birer aktör olarak değerlendirilmesi ile birlikte, *çocuk çalışmaları* üniversitelerde kendine yeni yeni yer edinerek, farklı ders başlıkları altında verilmeye başlanmıştır. *Çocuk çalışmaları* çok disiplinli (sosyal bilimler, eğitim bilimleri, beşeri bilimler, sağlık bilimleri gibi) yeni bir alan olarak üniversitelerdeki yerini her geçen gün sağlamlaştırmaktadır. Bu yeni alanda elinizdeki çalışmanın da hem öğrenciler, hem öğreticiler, hem de uzmanlar için kaynak kitap olarak faydalı olması temennisiyle, esere katkı sağlayan tüm meslektaşlarıma ve kitabı okuyucu ile ikinci kez buluşturan Pegem Yayınevine teşekkür ederim.

Editör

Prof. Dr. Şirin DİLLİ

ORCID No: 0000-0003-1589-4740

Bölümler ve Yazarları

Editör: Prof. Dr. Şirin DİLLİ

1. Bölüm: Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk Hakları ile İlgili Gündeme Genel Bir Bakış

Bilim Uzm. Zeynep KARATAY - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2588-3359

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2773-7251

2. Bölüm: Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi

Doç. Dr. H. Hilal ŞAHİN - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3192-4658

3. Bölüm: Türk Toplumunda Çocukların Kültür ve Sanat Eserlerinde Temsili

Dr. Öğr. Üyesi Samet KILIÇ - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2918-9831

4. Bölüm: Osmanlı Toplumunun Çocukluğa Bakışı: Edebî Eserler Üzerinden Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Hatem TÜRK - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6102-9865

5. Bölüm: Osmanlı Devleti’nde Engelli Çocukların Eğitimi

Prof. Dr. Sezai BALCI - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1567-3801

6. Bölüm: Çocuk Yoksulluğu

Doç. Dr. Esmeray ALACADAĞLI - Bayburt Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1604-6487

7. Bölüm: Çocuk İşçiliği ve Politikalar

Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3789-1156

8. Bölüm: Suça Sürüklenen Çocuklar

Bilim Uzm. Koray ÖZTÜRK - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6852-4025

9. Bölüm: Çocuk Savaşçılar, Çocuk Militanlar ve Soykırıma Uğrayan Çocuklar

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9997-8898

10. Bölüm: Sığınmacı ve Mülteci Çocuklar

Prof. Dr. Şirin DİLLİ - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1589-4740

11. Bölüm: Çocuklarda Bağlanma ve Bağımlılık

Dr. Öğr. Üyesi Şirin BOZKURT - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2436-6950

12. Bölüm: Çocuk İhmali ve İstismarı

Doç. Dr. Fadime ÜSTÜNER TOP - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7341-5704

13. Bölüm: Türk Hukukunda Çocuğun Korunması

Prof. Dr. Hayrunnisa ÖZDEMİR - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4121-7014

14. Bölüm: Çocukları Tanımada Çocuk Resimlerinin Kullanımı

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4962-7459

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI GÜNDEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Giriş.....	2
Çocuk Kavramı.....	2
Çocuk Hakları Kavramı	3
Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Haklarının Gelişimi	5
Çocuk Hakları ile İlgili Uluslararası Belgeler ve Sözleşmeler	9
Dünyada Yaşanan Çocuk Hakları Sorunlarının Boyutu.....	13
Türkiye’de Yaşanan Çocuk Hakları Sorunlarının Boyutu	14
Bürokratik Kurumlar	21
Sonuç.....	22
Yararlanılan Kaynaklar	23

2. BÖLÜM

ÇOCUK, ÇOCUKLUK KAVRAMLARI VE ÇOCUKLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Giriş.....	28
Çocukluk Nedir?	29
Hukuksal Çerçeve de Çocuk-Çocukluk	33
Çocukluğun Tarihsel Gelişimi.....	34
Tarih Öncesi Dönemde Çocuk ve Çocukluk.....	35
Çocuk-Çocukluk Kültürü	48
Günümüz Toplumunda Çocuk-Çocukluk Kültürü.....	63
Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Son Söz.....	66
Yararlanılan Kaynaklar	69

3. BÖLÜM

TÜRK TOPLUMUNDA ÇOCUKLARIN KÜLTÜR VE SANAT ESERLERİNDE TEMSİLİ

Giriş.....	74
Medya, Kültür, Sanat ve Çocuk	74
Türk Kültürünün Kaynaklarında Çocukların Temsili.....	76
Edebiyat İçeriklerinde Çocukların Temsili.....	79
Sanat İçeriklerinde Çocukların Temsili.....	91
Günümüz Medyasında Çocukların Temsili.....	94
Sonuç.....	98
Yararlanılan Kaynaklar	99

4. BÖLÜM

OSMANLI TOPLUMUNUN ÇOCUKLUĞA BAKIŞI: EDEBÎ ESERLER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Giriş.....	102
Çocuk Edebiyatının Doğuşu.....	103
Osmanlı’da Çocuk Edebiyatı.....	107
Tanzimat Döneminde Çocuk Edebiyatı.....	115
II. Meşrutiyet Dönemi	119
Millî Edebiyat Dönemi	124
Eski Harfli Çocuk Şiir Kitapları.....	130
Eski Harfli Çocuk Dergileri	131
Sonuç.....	134
Yararlanılan Kaynaklar	134

5. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ’NDE ENGELLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

Giriş.....	138
II. Meşrutiyet Devrinde Sağır-Dilsiz Mektebi	141
Sağır-Dilsiz Mektebi’nin Nizamnamesi	143
Sağır-Dilsiz Mektebi’nin Ders Programı	146
Sağır-Dilsiz Mektebi Personeli	149
Sağır-Dilsiz Mektebi Öğrencileri.....	153
Diğer Sağır-Dilsiz Okulları	158
Sonuç ve Değerlendirme	164
Yararlanılan Kaynaklar	167

6. BÖLÜM

ÇOCUK YOKSULLUĞU

Giriş ve Kavramsal Çerçeve	170
Çocuk Yoksulluğunun Önemi, Nedenleri ve Ölçümü	171
Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu	179
Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesine Yönelik Yaklaşımlar ve Düzenlemeler	187
Ülkemizde Çocuğun Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler	189
Sonuç ve Değerlendirme	195
Yararlanılan Kaynaklar	196

7. BÖLÜM

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE POLİTİKALAR

Giriş: Çocuk İşçiliğinin Tanımı ve Kapsamı	200
Çocuk İşçiliğinin Tarihçesi	202
Çocuk İşçiliğinin Nedenleri	205
Dünyada Çocuk İşçiliğinde Mevcut Durum	207
Türkiye’de Çocuk İşçiliğinde Mevcut Durum	211
Çocuk İşçiliğinin Şekilleri	213
Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuklar	215
Tarımda Aile İşleri Dışında Ücret Karşılığı Gezici ve Geçici Tarım İşlerinde Çalışan Çocuklar	216
Çocuk İşçiliği ile İlgili Mücadelede Rolü ve Sorumlulukları Olan Ulusal ve Uluslararası Kurumlar	217
Çocuk İşçiliğinin Çocuk Üzerinde Etkileri	218
Çocuk İşçiliği ile Mücadeleye Yönelik Politikalar	219
Çocuk İşçiliğine Yönelik Uluslararası Düzenlemeler ve Mevzuatlar	220
Diğer ILO Sözleşmeleri	224
Avrupa Birliği (AB) Düzenlemeleri	225
Çocuk İşçiliğine Yönelik Ulusal Düzenlemeler ve Mevzuatlar	226
Çocuk İşçiliğine Yönelik Politikalara İlişkin Sorunlar	230
Yararlanılan Kaynaklar	231

8. BÖLÜM

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Giriş.....	234
Suç Nedir?	234
Çocuk Kavramının Açıklanması.....	235
Çocukların Suça Sürüklenişi	236
Çocukları Suça Sürükleyen Etkenler	239
Bireyin Yapısı, Özellikleri ve Yeteneklerine İlişkin Etkenler	240
Çocuğun Yetiştği Aile Yapısı, Aile Düzensizliği ve Anne-Baba İlişkileri	243
Çocuğun ve Ailenin İçinde Yaşadığı Toplumsal Ortam ve Yaşam Koşulları	250
Sonuç ve Öneriler	252
Yararlanılan Kaynaklar	253

9. BÖLÜM

ÇOCUK SAVAŞÇILAR, ÇOCUK MİLİTANLAR VE SOYKIRIMA UĞRAYAN ÇOCUKLAR

Giriş.....	256
Militan Çocuklar ve Çocukların Tercih Edilmesinin Nedenleri	258
Çocuk Askerler ve Vekâlet Savaşçısı Çocuklar.....	263
Soykırımlar ve Çocukların Soykırımı Uğraması.....	268
Sonuç.....	270
Yararlanılan Kaynaklar	273

10. BÖLÜM

SIĞINMACI VE MÜLTECİ ÇOCUKLAR

Giriş	276
Mülteci Statüsünün Sorunsallaştırılması	278
Türkiye’nin Değişen Konumu.....	283
Avrupa, Sınırlar ve Göç Siyaseti	285
Siğınmacı ve Mülteci Çocukların Koşulları.....	287
Mülteci Çocukların Türkiye’deki Yeri.....	290
Refakatsiz Göçmen Çocuklar	291
Öneri: Refakatsiz Çocukların Evlat Edinilmesi.....	294
Sonuç.....	296
Yararlanılan Kaynaklar	297

11. BÖLÜM

ÇOCUKLARDA BAĞLANMA VE BAĞIMLILIK

Giriş.....	302
Çocuğun Kişilik Oluşumunda Anne-Babanın Etkisi	303
Kişilik Gelişim Kuramları	305
Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı	306
Oral Aşama	306
Anal Aşama.....	307
Fallik Aşama	308
Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı	309
Temel Güvene Karşı Güvensizlik Duygusu (0-18 ay).....	310
Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphe (18 ay-3 yaş).....	311
Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu (3-6 yaş)	312
Klein ve Kernberg'in Obje İlişkileri Kuramı	313
Mahler'in Ayrılma Bireyleşme Kuramı	313
Bowlby'nin Bağlanma Kuramı.....	320
Bağımlılık	324
Bağımlı Kişilik Özellikleri	327
Son Söz: Bağlanma mı, Bağımlılık mı?.....	329
Yararlanılan Kaynaklar	331

12. BÖLÜM

ÇOCUK İHMALİ VE İSTİSMARI

Giriş	336
Çocuk İhmali ve İstismar	337
Fiziksel İstismar	340
Cinsel İstismar	341
Duygusal İstismar	343
Çocuk İhmali	344
Çocuk İstismarı ve İhmalinde Etiyoloji.....	346
Çocuk İhmaline ve İstismarına Yönelik Klinik Bulguların Tespiti.....	348
Çocuk İhmalinde ve İstismarında Değerlendirme ve Tanı	351
Duygusal İstismarı Değerlendirilme ve Tanı Aşaması	355
Çocuk İhmaline ve İstismarına Yaklaşım(lar).....	356
Birincil Koruma.....	357
İkincil Koruma	360
Üçüncül Koruma.....	361
Sonuç	362
Yararlanılan Kaynaklar	363

13. BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUĞUN KORUNMASI

Giriş.....	368
Koruma Altına Alınan Çocuklar.....	368
Velayet Hakkına Sahip Olanlar	369
Korunmaya Muhtaç Çocuklar	369
Çocukların Korunması.....	372
Türk Medeni Kanununa Göre Çocuğun Korunması	377
Velayetin Kaldırılması	382
Sonuç.....	386
Yararlanılan Kaynaklar	387

14. BÖLÜM

ÇOCUKLARI TANIMADA ÇOCUK RESİMLERİNİN KULLANIMI

Giriş.....	390
Çocuk Resimlerinin Analiz Boyutları	392
Adam Çizme Testi	393
Bir İnsan Çiz Testi	394
Resimdeki Öğelerin Yorumlanması.....	395
Aile Çiz Testi	405
Kinetik (Hareketli) Aile Çizim Testi	408
Bahçe Testi	414
Ev-Ağaç-İnsan Testi	414
Var Olmayan Hayvan Çiz Testi	418
Resmin Biçimi ve Ayrıntılar	421
Hayvan Ailesi Çiz Testi (Sihirli Aile Testi).....	423
Son Söz.....	424
Yararlanılan Kaynaklar	425

Yazarlar Hakkında	427
Dizin	435

1. BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI GÜNDEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bilim Uzm. Zeynep KARATAY - Giresun Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2588-3359

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI - Giresun Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2773-7251

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Çocuk Kavramı
- Çocuk Hakları Kavramı
- Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk Haklarının Gelişimi
- Çocuk Hakları ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Sözleşmeler
- Dünya'da Yaşanan Çocuk Hakları
- Sorunlarının Boyutu
- Türkiye'de Yaşanan Çocuk Hakları
- Sorunlarının Boyutu
- Bürokratik Kurumlar
- Sonuç